

K počátkům města Ústí nad Labem aneb ústecké hrady

Zu den Anfängen der Stadt Ústí nad Labem oder die Aussiger Burgen

Vladislav Razím – Lucie Hylmarová

Cílem příspěvku je revize a doplnění dosavadních archeologických a stavebněhistorických pohledů na počátky města Ústí nad Labem. Královské město ve významné poloze na řece Labi a blízko zemské hranice vzniklo před polovinou 13. století v návaznosti na zdejší raně středověké osídlení, doložené písemnými prameny a archeologickými nálezy. Dosavadní hodnocení je však zatíženo řadou domněnek a nedoložených tvrzení, jež se opakují a dále rozvíjejí v literatuře, přestože nebyla předložena adekvátní dokumentace. Jde zejména o otázku zdejších hradů – raně a vrcholně středověkého. Existence ani jednoho z nich ve skutečnosti není prokázána, nálezové situace, na něž se odkazuje, jsou nedostatečně prezentované a vzbuzují velké pochybnosti. Forma a rozsah raně středověkého osídlení na místě Ústí zůstávají bez dalších archeologických dokladů nejasné. Příspěvek dále upozorňuje na nové poznatky a možnosti hodnocení blízkého hradu Střekova, jehož užší spojení s počátky vrcholně středověkého města nelze vyloučit.

středověk – město – hrad – lenní vztah – archeologie – stavebněhistorický průzkum

On the beginnings of the town of Ústí nad Labem, or the castles of Ústí. The aim of the article is to revise and supplement the existing archaeological and historical building research view of the beginning of the town of Ústí nad Labem, Northern Bohemia. The royal town with an important position on the Elbe River and near the border was established before the middle of the 13th century in connection with the local early medieval settlement documented by written sources and archaeological finds. However, the existing evaluation is burdened by numerous assumptions and unsubstantiated assertions that have been passed down and hyperbolized in the literature despite inadequate documentation. This in particular concerns issues regarding the local castles, both early and high medieval. The existence of neither one has been proven: the presentation of the alleged find situations is wanting and raises serious doubts. In the absence of additional archaeological evidence, the form and scope of medieval settlement at the Ústí site remain unclear. The article also presents new findings and possibilities for evaluating nearby Střekov Castle, whose close connection with the beginnings of the high medieval town cannot be ruled out.

Middle Ages – town – castle – feudal relationship – archaeology – historical building research

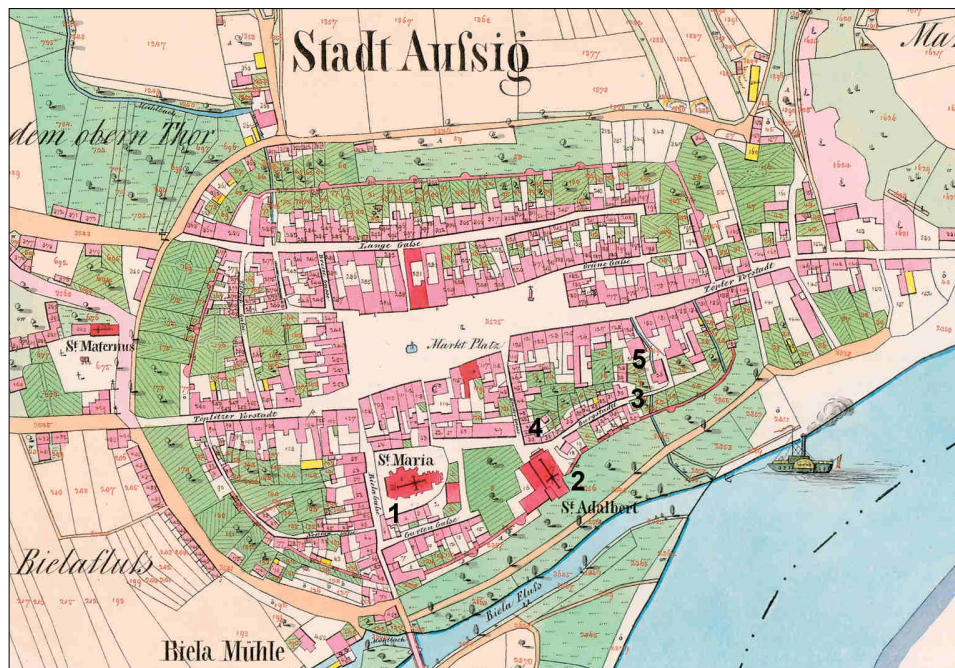
Úvod

Mezi českými historickými městy nepředstavuje dnešní Ústí nad Labem rozhodně žádný skvost. Ve srovnání s blízkým Mostem, který v 70. letech 20. století zmizel z povrchu země kvůli těžbě uhlí, byl jeho osud sice příznivější, ale ze středověké podstaty se vlivem různých okolností zachovalo pramálo. Ústřední seznam nemovitých kulturních památek obsahuje jen několik položek, městské jádro není památkovou zónou. Středověkou minulost v tomto seznamu reprezentují jen dvě sakrální stavby – arciděkaný kostel Nanebevzetí Panny Marie a kostel sv. Vojtěcha, patřící ke klášteru dominikánů. Malé zbytky obvodové fortifikace v seznamu chybějí. Namísto staleté, složitě se vyvíjející zástavby najdeme v městském jádru převážně poválečnou, socialistickou a postsocialistickou zástavbu, nerespektující měřítko, charakter ani urbanismus historického sídliště. Tento neblahý vývoj se přitom stále prohlubuje, jak ukazují nové, velmi rozsáhlé stavební zásahy (k tomu naposled *Biegel 2014*).

Vzhledem k uvedenému stavu je o to vzácnější, podaří-li se ještě dnes zachytit a dokumentovat fragmenty středověkých staveb a středověkého uspořádání Ústí, byť se tak stává takřka výhradně v souvislosti se záchrannými archeologickými výzkumy při současné výstavbě. Tak je tomu také s městským opevněním a domovní zástavbou, jejichž významné partie v jižním segmentu obvodu jádra byly zkoumány v letech 2007–2008, před výstavbou obřího obchodního centra Fórum, které bezohledně vyplnilo urbanisticky cenný prostor mezi oběma kostely. Tím byla promarněna prakticky poslední možnost zčásti rehabilitovat historický urbanismus města. Cílem našeho diskusního příspěvku je však především upozornit na spornou povahu dosud zveřejněných – zejména archeologických – závěrů k počátkům města Ústí nad Labem, na nutnost oddělit nezdůvodněná hodnocení od skutečně nosných prezentací poznatků. Vyrovnání se s „nánošem“ hypotéz a metodicky nepřijatelných přístupů je nezbytné pro smysluplné uchopení daného tématu.

K urbanistické struktuře a topografii Ústí

Vzhledem k uvedenému cíli příspěvku postačí připomenout jen základní informace o nejstarších dějinách a urbanismu města. Ústí leží pod severovýchodním koncem hradby Krušných hor, na soutoku řek Labe a Bíliny, který dal místu jeho jméno. Tato poloha je dovoluje označit za pohraniční město značného strategického významu, spjaté s důležitými dálkovými komunikacemi po souši i Labi, jež spojovaly české vnitrozemí s Míšeňskem (Saskem). Za nepřímého předchůdce Ústí z hlediska obrany zemské hranice bývá pokládán Chlumec u Nakléřovského průsmyku, blízký raně středověký hrad s celnicí, písemně doložený od 40. let 11. století a naposled k roku 1218 (např. Čtverák *et al.* 2003, 110–111; Ůlovec 2002, 51–52 a tam. cit. lit.). Osídlení v místě Ústí je také prokázáno již od raného středověku. Labská celnice zde byla podle falza z 13. století snad již roku 993 (*Navsty super Albiam*), takřka s jistotou však – podle tzv. zakládací listiny litoměřické kapituly – k roku 1057. O významu Ústí v době před vznikem vrcholně středověkého města svědčí také zdejší svatba dcery českého knížete Bedřicha Žofie se synem míšeňského markraběte Oty Albrechtem v dubnu 1186. Důvodný je předpoklad, že místo a datum sňatku mělo vztah k ústeckému kostelu sv. Vojtěcha, dodnes stojícímu na hraně vyvýšené terasy přímo nad ústím Bíliny do Labe, v linii městského opevnění (*Ryneš* 1999 a tam cit. lit.; shrnutí názorů o vývoji Ústí v předlokačním období *Smetana* 1981 a *Cvrková – Zápotocký* 1994). Živá je také domněnka, že kostel byl součástí areálu raně středověkého opevněného místa, chránícího zmíněnou celnici. K roku 1218 se uvádí *villa na Vzti* a ve třetině 13. století zmiňují prameny zdejší trh, jehož existenci však lze předpokládat již dříve (*Smetana* 1981, 10–15). Tento vývoj se završil vznikem vrcholně středověkého královského města, prokázaného listinou Václava I. z roku 1249 (*civitate in Hucz iuxta Albeam*; *CDB IV/1*, č. 158, s. 259–261). Lze předpokládat, že právě tento panovník byl zakladatelem města (*Šebánek* 1961). Kromě hospodářských důvodů je třeba brát v úvahu také mocensko-strategické souvislosti tohoto aktu, v rámci širší přeměny hlavních opěrných bodů v severozápadním českém pohraničí. Vedle Ústí nad Labem lze s Václavem I. spojovat vznik zeměpanských měst Mostu (30. léta 13. století), Žatce (30.–40. léta) a patrně i Kadaně (asi před 1250). Opevněná místa právě tohoto regionu poskytla králi hlavní oporu v průběhu povstání královice Přemysla na konci 40. let 13. století (srov. např. *Tomas* 1979).

Obr. 1. Ústí nad Labem na tzv. císařském otisku mapy stabilního katastru z roku 1843 (Ústřední archiv zeměměřictví a katastru). V jižní části města kostely P. Marie (1) a sv. Vojtěcha (2). Východně od druhého z kostelů ulice *Burgstadt* (3), do jejíhož okolí se tradičně klade raně středověký hrad. Nároží ulic (4) *Kloster Gasse* a *Burgstadt* (parcely zbořených domů čp. 80–82, dnes budova ČNB) – lokalizace výzkumu ústeckého muzea (1991 až 1992), při kterém byl údajně objeven příkop. Východně Městský potok – mlýnský náhon Klíšského potoka (5).

Abb. 1. Ústí nad Labem (Aussig a. d. Elbe), sog. Pflichtabdruck der Mappe des Stablen Katasters, 1843 aufgenommen. Im südlichen Teil der Stadt die Marien – (1) und St. Adalbertskirche (2). Östlich der zweiten der genannten Kirchen die Gasse *Burgstadt* (3), in deren Umgebung die frühmittelalterliche Burg traditionell gelegt wird. Die Ecke (4) der *Kloster Gasse* und des *Burgstadtl*s (Grundstücke nach den abgerissenen Häusern Nr. Konskr. 80–82, heute Nationalbankgebäude) – Lokalisierung der Rettungsgrabung des Aussiger Museums (1991–1992), bei der angeblich ein Graben festgestellt wurde. An der Ostseite der Stadtbach – Mühlbach vom Kleischbach (5).

Nejspíše jako odměnu za pomoc při porážce povstání daroval Václav I. Ústí roku 1249 Erkenbertovi ze Starkenberka, šlechtici vogtlandského původu. Ten pak město držel nedlouhou dobu, neboť již počátkem 60. let 13. století bylo zpět v královských rukou, jak nepřímo dokládají pozdější písemné prameny. Přemysl Otakar II. Ústecké vybavil náležitými privilegii, která potvrdil (a snad i rozšířil) Václav II. Víme o nich však jen z konfirmací doby Jana Lucemburského, neboť listiny již dříve zanikly při požáru (naposled souhrnně ke středověkým dějinám Ústí *Hrubá 2015*).

Z obranného hlediska nevýhodná, vysloveně údolní poloha Ústí je jen mírně vyvýšená nad levý břeh obou řek. Kromě údolí Bíliny, přitékající od západu, ji na ostatních stranách terén výrazně převyšuje. Plocha městského areálu se zvedá od jihu k severu, postupně stále více zejména na SZ. Již od samotné linie severního úseku obvodového příkopu stoupá

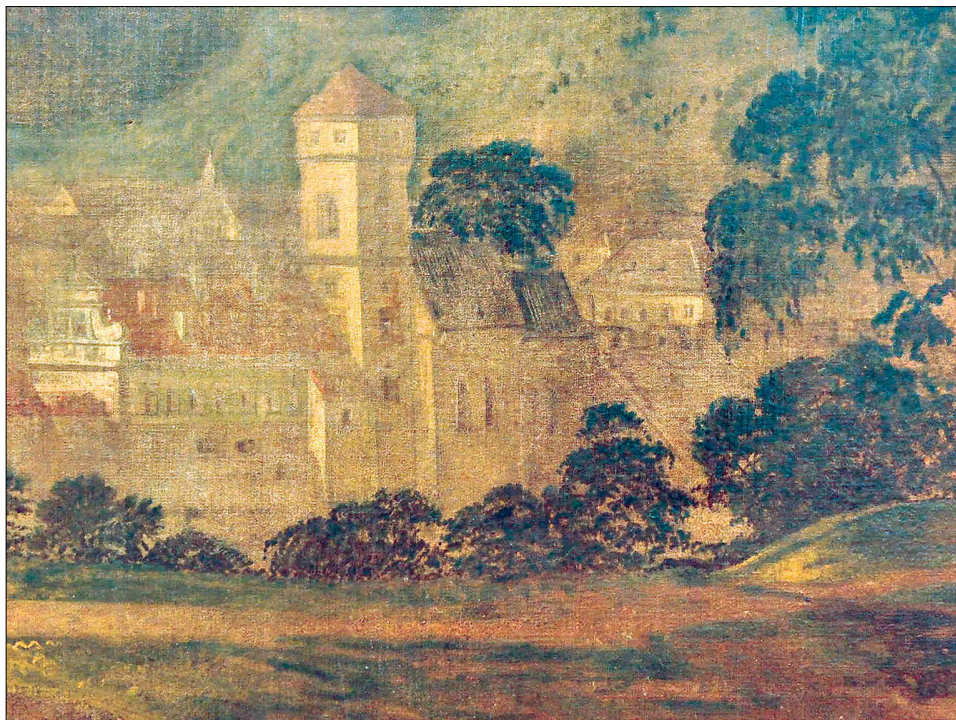
městské předpolí značně prudce. Stejný kontrast se projevuje na východní straně, kde v bezprostředním sousedství strmí masiv Mariánské skály, z jejíhož temene bylo možno město doslova ovládat. Vysokým kopcem (Větruše) je Ústí sevřeno také z pravého břehu Bíliny, byť s větším odstupem. Ústecká kotlina byla výhodná svou polohou v zákrutu labské tepny a ve vztahu k uvedeným dálkovým komunikacím. Tyto přednosti – spolu se stabilizovaným předlokačním osídlením a dalšími společensko-hospodářskými faktory – byly zřejmě natolik dominantní, že převážily nad potřebami obranyschopnosti nového institucionálního města.

Město Ústí má nepravidelně oválný půdorys o výměře nepatrně přesahující 14 ha. Vnitřní členění, které lze spojovat s obdobím středověku, se vyznačuje prostorným centrálním náměstím a v podstatě pravidelnou uliční sítí, napovídající plánovanému urbanistickému počínu. Toto rozvržení zachycuje zejména mapa stabilního katastru z roku 1843, znázorňující rovněž takřka kompletní hlavní hradbu obvodového opevnění. Naproti tomu dispozice města vykazuje mnoho nepravidelností, jejichž spolehlivý výklad je samozřejmě sporný. Zatímco velmi přesvědčivě působí na uvedené mapě Dlouhá ulice, probíhající v severní části města souběžně s náměstím, na jih od náměstí její paralelu nenajdeme. Pozoruhodné jsou dvě řádově odlišné ulice vybíhající z východní strany náměstí, z nichž jižní vede k jedné z bran, stejně jako nepravidelné uspořádání ulic západně a jihozápadně od náměstí. Jen v jihozápadním segmentu městského obvodu se uplatňuje hradební ulička, zatímco jinde po ní nenalzáme stopy. Značně „nedokonale“ plán města může být výsledkem mnoha zásahů a změn. Z těch, které známe z písemných pramenů, přichází v úvahu vedle požárů ve 14. století zejména vyplnění Ústí po vítězné bitvě husitů se Sasy v létě 1426. Lze si představit, že město bylo silně zdevastováno a po desetiletí zde nedošlo k větší obnově. Když pak tato obnova nastala, systém zástavby mohl projít mnohými dílčími změnami.

Nejvíce nepravidelností nacházíme v jižní části města. Blokem domů je od náměstí oddělen kostel P. Marie, jako farní doložený od konce druhého desetiletí 14. století. Pravděpodobně jde o svatyni Němců, jejíž patronátní právo postoupil Václav I. spolu s městem roku 1249 Erkenbertovi ze Starkenberka a jejíž vznik lze hypoteticky uvažovat v souvislosti s přeměnou Ústí na vrcholně středověké město nedlouho předtím (*Smetana 1981*, 16–17). Tento výklad podporují výsledky stavebněhistorického průzkumu kostela, potvrzující již dříve vyslovený názor, že západní věž kostela je v jádru románská. Podrobná dokumentace z průzkumu však nebyla publikována, a tak přetrvávají určité pochybnosti (*Muk – Ebel 1993*). Dochovaný presbytář pochází z pokročilého 14. století, síňové trojlodí z doby jagellonské (*Macek 2015*). Ve středověkém Ústí podle všeho nebyl žádný mendikantský klášter, dominikáni přišli až v době předbělohorské. Pozoruhodné je rozmístění čtyř městských bran. Zatímco tři z nich vedou podle očekávání k východu, jihu a západu, v celém dlouhém severním úseku brána chybí. Nahrazuje ji další brána směřující k západu, příznačně zvaná Horní. Příčinou je prudký svah severně od hradeb. Cesta přicházející přes Krušné Hory od Drážďan se tomuto svahu vyhýbala a využívala údolí Klíšského potoka severozápadně od města.

Problematika kostela sv. Vojtěcha a hradu v Ústí

Z hlediska vývoje urbanistické struktury je pozoruhodnější druhý, již zmíněný farní kostel sv. Vojtěcha, stojící nedaleko na východ od kostela P. Marie a svým k jihu natočeným

Obr. 2. Ústí nad Labem, kostel sv. Vojtěcha, začleněný do hlavní hradby městského opevnění – vpravo od kostela je zřetelné cimbuří (Mathias Zelenka, tzv. Jubilejní obraz k oslavě 100. výročí příchodu řádu sv. Dominika do Ústí nad Labem, olej na plátně, 1718, sbírka Muzea města Ústí nad Labem, podsběrka Umění, ev. č. Ú 26, detail). Foto na obr. 2, 4, 5, 8, 9 V. Razím.

Abb. 2. Ústí nad Labem, St. Adalbertskirche, in die Stadtmauer eingegliedert – rechts von der Kirche deutliche Zinnen (Matthias Zelenka, sog. Jubiläumsbild zur Feier der 100. Jährung der Ankunft des Dominikanerordens nach Aussig, Ölgemälde, Leinwand, 1718, Sammlung des Museums der Stadt Ústí nad Labem, Detail).

presbytářem prostupující linii hlavní hradby. K letům 1365 a 1367 je kostel lokalizován na ústecké „předměstí“ (*S. Adalberti in suburbio*; *LC I/2*, s. 69, 92 a 91), což vedlo k obecně přijímanému názoru, že město v této době zaujímal menší plochu, než jakou vymezují hradby na nejstarších mapách. Shoda nepanuje pouze v představě, jaká část města vznikla později. Podle *J. Smetany (1981)* šlo zhruba o celou východní třetinu města, připojenou teprve po husitských válkách, kdežto *J. Muk* a *M. Ebel (1993)* uvažují spíše o úzkém jižním pruhu zástavby. Správně při tom upozorňují na nápadnou jednoduitost severní části hlavní hradby opevnění s pravidelně rozmístěnými věžemi znázorněné na mapě stabilního katastru, která by v případě platnosti Smetanovy hypotézy představovala velký rozpor. Autoři dále upozorňují na průběh úzké hradební uličky v jihozápadním sektoru města znázorněné stejnou mapou, která se náhle stáčí směrem k jižní straně kostela P. Marie. Domnívají se, že tato ulička spolu s hradbou pokračovala dál k východu.

Důvody označení polohy kostela sv. Vojtěcha jako „předměstské“ však mohou být podle našeho názoru také jiné. Dosavadní hypotézy kupodivu nebraly v úvahu otázku středověké

dispozice kostela a jeho konkrétního umístění. Dnešní svatyně je barokní novostavbou, započatou roku 1714 a dokončenou asi po dvaceti letech. Předcházeli jí středověký kostel, jenž získali od města dominikáni, kteří se v Ústí usadili roku 1617 (Macek 1987). Nedochovaly se sice žádné plány a známy nejsou ani přesnější data a postup zboření, podobu a umístění kostela však alespoň v hrubých rysech zprostředkovali barokní malíři. Jejich tři zobrazení v ústeckém muzeu zachycují svatyni s presbytářem natočeným zhruba k východu, tedy kolmo ve vztahu k baroknímu nástupci. Kostel měl západní hranolovou věž, širší loď a nejspíše nižší odsazené kněžiště. Všechna uvedená zobrazení naznačují těsný kontakt stavby s linií opevnění. Nejzřetelnější je nejmladší vyobrazení z roku 1718, podle nějž klášterní budova v západním sousedství kostela stála za hlavní hradbou, ale chrámová loď a presbytář hradbu přerušovaly (obr. 2). Patrně i jižní průčelí západní věže odpovídalo linii hradby. Tuto interpretaci podporují také doložené průběhy hlavní hradby a poloha fragmentu středověkého kostela, částečně využitého v barokní sakristii. Severozápadní nároží sakristie tvoří kvádrová armatura, jejíž původní součástí v úrovni 2. patra přilehlého křídla kláštera je pozdně gotický výklenek s baldachýnkem určený pro sochu. Prostorové souvislosti dovoluují ztotožnit tento prvek patrně pouze se severozápadním nárožím věže, což opět nasvědčuje uvedené poloze středověkého kostela. Pokud barokní sakristie částečně využila zdvoje gotické věže, vystupoval středověký kostel z linie hlavní hradby jižní částí lode a prakticky celým kněžištěm.

Spojíme-li tento nástin dispozice a umístění středověké svatyně až s pozdně gotickým obdobím, musíme samozřejmě pro dobu předhusitskou připustit možnost určitých odlišností. Přesto však přichází v úvahu, že již tehdy kostel sv. Vojtěcha natolik vystupoval z hradební linie, že navozoval představu spíše „předměstské“ než „městské“ pozice (další možnosti výkladu uvádíme níže). Začlenění kostela do městské hradby (její průběh prakticky přerušoval!) každopádně nasvědčuje jeho velkému významu, ať již funkčnímu, či ve vztahu k historické tradici (širěji Razím 2000a).

Otázka polohy vojtěšského kostela je úzce spjata s dalším důležitým tématem středověkého Ústí. Právě v okolí kostela, konkrétně v severovýchodním sousedství, se tradičně předpokládá jádro předlokačního osídlení, jež se někdy v průběhu 1. poloviny 13. století přeměnilo a rozrostlo ve vrcholně středověké město. Podle dosavadních představ mělo toto jádro (event. jeho část) v určité fázi vývoje nabýt charakteru hradu (Umlauft 1960, 6–12; poznatky a názory předchozích badatelů o předpokládaném hradě shrnul Smetana 1981). Když Václav I. roku 1249 postoupil *civitatem in Huzc* Erkenbertovi ze Starkenberku, hrad nezmiňuje. To však neznamená, že neexistoval, král si jej např. mohl ponechat. Ústí patřilo mezi strategicky významné lokality, které si braniborský markrabí Ota vybral roku 1282 jako zástavu za vydání královice Václava do Čech. V případě Ústí se přitom v listině z následujícího roku výslovně uvádí *civitatem Ust et castrum*, tedy město Ústí a hrad, shodně jako v případě Mostu (RBM II, č. 1297, s. 558–559). Jde o první, ale zároveň také poslední výslovnou zmínku o ústeckém hradě. Citace však sama o sobě dislokaci hradu neurčuje, a proto dřívější autoři uvažovali také o polohách vně městských hradeb, jako je tomu s dochovaným hradem v Mostě. To je třeba připustit, zvláště když se u hradu Ostrý v příslušné listině uvádí město bez jména (*castrum Scharfenstein et civitatem*), které muselo být od hradu relativně dosti vzdálené – dosavadní bádání uvažuje o Benešovu nad Ploučnicí, případně Kamenici. Pokud bychom srovnávali s Ostrým, museli bychom v případě Ústí brát v úvahu také hrad Střekov, vzdálený od hradeb středověkého města sotva 2,5 km vzdušnou čarou, případně

další možnosti. Naproti tomu je pozoruhodný název ulice probíhající od kostela sv. Vojtěcha východním směrem – česky *Hradiště* (*Hradysscz*) a německy *Burgstadl* (české jméno v městské knize poprvé doloženo k roku 1475; podrobněji *Cvrková – Zápotocký 1994, 232*). Tradiční výklad, že toto toponymum souvisí s někdejší hradem, nelze odmítnout.

V první polovině 90. let 20. století se k dosavadním historickým úvahám přidala také archeologie. Při předstihovém archeologickém výzkumu ústeckého muzea, který probíhal od září 1991 do června 1992 severovýchodně od kostela sv. Vojtěcha na parcelách zbořených domů čp. 80–82 (dnes budova ČNB, v ulici Klášterní 11), našla M. Cvrková údajně 20 m široký příkop, který měl oddělovat mírně vyvýšený terén od okolní plochy. Tento prostor – východně od příkopu – autorka interpretovala jako pozůstatek původního hradiště s celnicí, kterou zmiňují písemné prameny (*Cvrková 1993, 247*).

Informace o archeologickém výzkumu v poloze „Hradiště“ M. Cvrková publikovala celkem třikrát. Nejprve se jednalo pouze o zveřejnění předběžných (!) výsledků (*Cvrková 1993*), kde autorka stručně informuje o nález¹ a navíc konstatuje, že „*příkop pak byl v prvních desetiletích 13. století zasypan a na jeho místě byla patrně postavena obvodová zeď*.“ Základy této zdi byly údajně rovněž zachyceny a měly sledovat původní směr deprese (= zasypaný příkop?). V této změně M. Cvrková spatřuje doklad začlenění hradu do městského areálu, které vedlo také ke změnám v parcelaci přilehlého prostoru (*Cvrková 1993, 249–250*). Konkrétní polohu a rozsah zkoumané části příkopu, jeho zaměření, přesné rozměry ani další informace však autorka neuvádí. Stejně tak zde chybí dostatečně přehledná dokumentace toho, co přesně bylo v terénu vyznačováno. Kromě těchto skutečností se M. Cvrková nezabývá ani otázkou prostorového vztahu identifikovaného příkopu ke kostelu sv. Vojtěcha. A konečně schází také dokumentace, jež by alespoň rámcově ilustrovala úvahy o časovém zařazení získaného archeologického materiálu, a tedy dokládala relevantnost autorčiných tvrzení.

Stejný výzkum byl prezentován vzápětí v širším kontextu raně středověkého osídlení Ústí nad Labem (*Cvrková – Zápotocký 1994*). Poloha příkopu zde byla upřesněna – údajně měl procházet výzkumnými sektory C-D-E (tzn. vést ve směru S–J, přičemž na konci jeho předpokládané linie stojí kostel sv. Vojtěcha). Dobu jeho zasypaní tentokrát autoři uvádějí s menší jistotou („*patrně ještě v průběhu 13. století*“) a předpokládají, že kostel stál uvnitř (!) hradního areálu, ale těsně u jeho hradby. Areál hradu dále přesněji vymezují, a to na severu přibližně jižním okrajem Mírového náměstí, na východě svahem nad Městským potokem (resp. mlýnským náhonem Klíšského potoka), na západě linií příkopu a na jihu pak okrajem terasy nad řekou Labem (*Cvrková – Zápotocký 1994, zejm. 212 a 234*). Cílem příspěvku obou autorů však bylo především pokusit se osvětlit funkci a topografii Ústí nad Labem v předlokačním období s přihlédnutím k širšímu regionu. Prostředkem k tomu pak bylo shrnutí poznatků o dosud zkoumaných lokalitách na katastru města, a hlavně rozbor a synchronizace získaného keramického materiálu (srov. také zejm. *Gabriel 1981; Zápotocký 1978*). Archeologický výzkum v ulici Hradiště čp. 80–82 je zde tedy jen jednou ze zkoumaných lokalit a detailnějšího zhodnocení se dočkal pouze nálezový materiál z nejstarších sídelních

¹ M. Cvrková (1993, 247) zde uvádí, že nejstarší keramické nálezy z plochy „hradiště“ (výzkumný sektor F) pocházejí z 2. poloviny 10. století a byly nalezeny „*ve slabé sádkové vrstvě na podloží*“. V rámci areálu byla rovněž odkryta „*zemnice se vstupní šíjí se schodištěm zahlobeným do sprašového podloží, datovaná do 11. století, studna a zásobní jáma*“.

horizontů a objektů zjištěných ve výzkumném sektoru F, tedy přímo v areálu předmětného hradu (Cvrková – Zápotocký 1994, 212 a 234; k tomu ještě 209, obr. 3; 213, obr. 4, 1–18; 214, obr. 5; 215, tab. 1).² Ostatně sami autoři příspěvku uvádějí, že „*materiál z mladších horizontů a objektů, včetně početných souborů mlado- až pozdně hradištního stáří, bude zveřejněn později*“ (Cvrková – Zápotocký 1994, 212). Výsledky výzkumu příkopu (a k němu příslušející analýza získaného materiálu) tedy ani zde více rozpracovány nejsou a stejně tak je tomu s jeho údajným zasypáním a následnou stavbou ohradní zdi ve stejné linii.

Předběžná prezentace uvedeného archeologického výzkumu, postrádající zejména podrobnou dokumentaci a přesvědčivou interpretaci nálezu příkopu, stačila dalším autorům k závěrům, z nichž se postupem času navíc vytratily jakékoli pochybnosti. Stalo se tak i přesto, že sama autorka pokládala svou prezentaci za předběžnou (Cvrková 1993, 250), a tak tomu zůstalo dodnes, neboť nové informace nepřinesla ani další publikace výzkumu (Cvrková 2005). V tomto – v řadě posledním – krátkém pojednání se navíc opět objevuje údaj o zasypání příkopu, avšak nyní je kladen do 2. poloviny 13. století. Přesvědčivá dokumentace náleзовých situací a analýza získaného archeologického materiálu opět chybí.

Na tomto nejistém základě nejdříve začal v roce 1998 stavět T. Durdík, když v Ústí hledal vrcholně středověký hrad kastelové dispozice. Ačkoli na jedné straně sám poukázal na velkou problematičnost dosavadní prezentace archeologického výzkumu, včetně nemožnosti jednoznačné orientace v publikované plánové dokumentaci, a zdůraznil nutnost „*vyčkat dalšího zpřístupnění pramenů*“, na druhé straně přijal informaci o nálezu příkopu a jeho zasypání ve 13. století. Bez dalších důkazů tvrdí, že zeď vystavěná na zásypu příkopu, „*jejíž směr zapadá do ústeckého parcelačního systému*“ (!), je východní obvodovou zdí hradního areálu, na jehož „*možný rozsah se zdá upozorňovat čtverhranné prázdné městiště, dobře zachycené např. mapou stabilního katastru z roku 1843*“. Podle interpretace T. Durdíka tedy v průběhu 13. století zanikl raně středověký hrad a v jeho západním sousedství vzápětí vznikl hrad vrcholně středověký, vázaný svou dispozicí na pravidelnou parcelaci města. Prostorový vztah ke kostelu sv. Vojtěcha autor rovněž neřeší. S „novým“ hradem také spojuje zmíněnou zprávu z roku 1283. Hrad měl podle autora definitivně zaniknout již na počátku 14. století, když „*jeho funkce převzal nově založený hrad Střekov*“ (Durdík 1998, 248; podobně Durdík 1999, 575–576). Na Durdíkovu konstrukci vývoje ústeckého hradu navázali Úlovec (2002, 204–205) a Kuča (2008, 922), zatímco ostatní autoři se přidrželi pouze údajů M. Cvrkové, zejména pokud jde o existenci příkopu (např. Bobková 1995, 14–15; Čtverák et al. 2003, 332).

Je třeba zdůraznit, že Durdíkův předpoklad existence nového hradu ze 13. století nemá jiné východisko než uvedené prázdné městiště na mapě stabilního katastru, jehož vymezení autor podpořil údajnou zdí stavěnou na zásypu údajného příkopu. Nereálnost předpokladu je zřejmá již z pouhého časového rozpětí pěti a půl století mezi uvažovanou dobou zániku hradu a datem pořízení mapy stabilního katastru. Již jsme poukázali na faktor proměn v urbanistické struktuře, s nímž musíme počítat, nevyjímajíc jižní stranu města s okolím kostela sv. Vojtěcha. Uvedené prázdné městiště bylo ve skutečnosti zahradou kláštera dominikánů.

² Analyzované keramické soubory podle autorů vypovídají o tom, že „*raně středověké osídlení zde nastupuje už v průběhu starší doby hradištní, výraznějším se však stává teprve v mladším úseku středohradištního období, tj. v 10. století, a zdaleka největší díl nalezené keramiky spadá – jak naznačila předběžná prohlídka dosud nezpracovaného materiálu z výzkumu 1991/2 – až do mladší a pozdní doby hradištní*“ (Cvrková – Zápotocký 1994, 234).

Pokud jde o raně středověký hrad, uvedená toponyma (*suburbium* a *Hradiště*) jistě dovo-
lují uvažovat o jeho existenci, konkrétně v prostoru severovýchodně od kostela sv. Vojtěcha.
Podporou této úvahy může být zdejší zeměpanská svatba roku 1183, kterou si lze jen obtíž-
ně představit v nějakém podřadném, nechráněném místě.³ Rozsah tohoto sídla však zůstává
nejistý, snad kromě hrany terasy vyvýšené nad nivu soutoku Labe s Bílinou. Poloha je zcela
nevýrazná, nic dnes nevíme o jejím vymezení případnými terénními anomáliemi. Nejistá je
přesná původní trasa mlýnského náhonu či ramen Klíšského potoka i eventuální návaznost
na jižní frontu náměstí nebo další parcelaci vrcholně středověkého města.

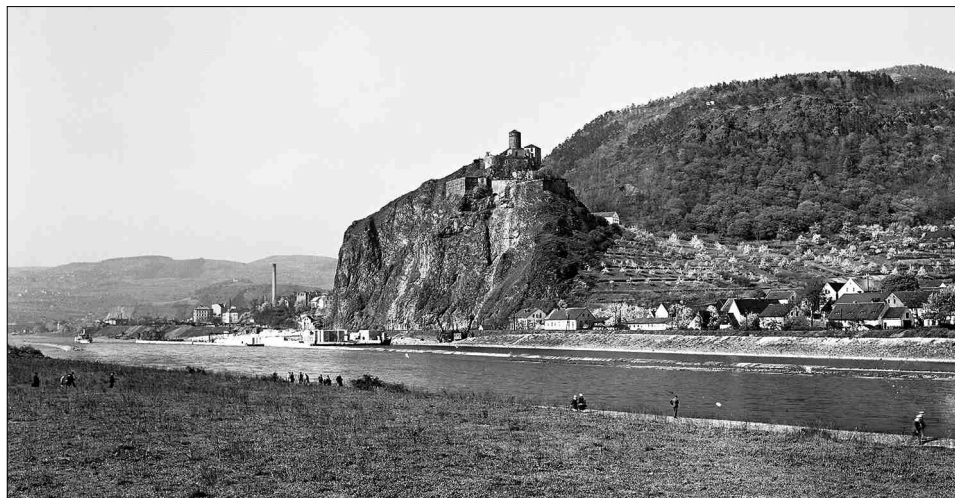
V rámci těchto úvah bychom mohli hledat odpověď na lokalizaci kostel sv. Vojtěcha
in suburbio. Je-li oprávněný předpoklad, že svatyně stála vně raně středověkého sídla, po
polovině 14. století mohla být stále ještě chápána v tomto tradičním vztahu. V návaznosti
na úvahy o druhotném rozšíření města někdy po uvedeném datu bychom pak namísto při-
pojení celých dalších území (ať už podle hypotézy Smetanovy, nebo Mukovy a Ebelovy)
mohli připustit jen likvidaci rozsahem menší arey sídla a její začlenění do města. Do úvah
lze samozřejmě zapojit ještě další eventuality. Nelze vyloučit, že terénní útvar, na němž leže-
lo předlokační sídlo, zasahoval blíže k Bílině, a v těchto místech později zanikl.

Z čistě archeologického pohledu můžeme konstatovat pouze existenci doloženého před-
lokačního osídlení v širším okolí kostela sv. Vojtěcha. O jeho podobě a intenzitě toho však
nelze říci mnoho. V areálu údajného „hradiště“ byl – jak jsme již uvedli – identifikován
pouze jeden objekt obytného charakteru (zemnice), jámka kruhového půdorysu (objekt č. 25)
a sídlištní vrstva (detailněji *Cvrková – Zápotocký 1994, 212*). Jakékoliv další objekty či
strukтуры (včetně údajného příkopu) nemůžeme prozatím brát jako jednoznačně archeolo-
gicky doložené, natož spekulovat o jejich stáří. V nejbližším okolí lokality byly zazname-
nány pouze náhodně zachycené kostrové pohřby (celkem na třech místech), u kterých však
není jisté jejich časové zařazení (*Cvrková – Zápotocký 1994, 212–218, 231*). Nálezový
materiál předlokačního stáří pak snad pochází z širšího okolí centra města, je však rozložen
poněkud nerovnoměrně; kvalita nálezových souborů značně kolísá, stejně tak je tomu s počty
získaných keramických zlomků, a často si nejsme jisti ani spolehlivostí jejich nálezových
okolností (k tomu více *Cvrková – Zápotocký 1994, 218–223, 231*, kompletní přehled lokalit
včetně obr. 16 na str. 235).

Prostor „Hradiště“ tedy nelze jednoznačně označit za plochu raně středověkého hradu,
neboť zde chybí přesvědčivé důkazy o existenci základních prvků, které bychom na takto
interpretovaném místě předpokládali. Jedná se v první řadě o nedostatečně doložený příkop,
nejasnosti panují též v představě o zástavbě areálu. Doposud nezhodnocený materiál z vý-
zkumu nám brání udělat si obrázek o tom, co přesně a v jakém množství bylo na ploše
nalezeno apod. Za nejzávažnější považujeme, že se na nepodložená tvrzení postupem času
„nabalily“ také další hypotézy.⁴ Možnost archeologického doložení raně středověkého hra-
du v poloze „Hradiště“ jistě nadále existuje, avšak jedině po revizi a doplnění současných
východisek.

³ Rovněž není vyloučeno, že se mohlo jednat pouze o „knížecí dvorec“ (srov. *Sláma 1986, 93*).

⁴ O problematice návaznosti vrcholně středověkého hradu na areál raně středověkého hradiště v interpretaci
T. Durdíka (1998, 248; 1999, 575–576) bylo pojednáno výše. Za nesprávné však považujeme též vyvozování
některých obecnějších závěrů k vývoji osídlení Ústí autorkou archeologického výzkumu, když např. tvrdí, že
„archeologie přináší v tomto směru další indicie: (1) příkop zachycený při výzkumu na Hradišti svědčí o existenci
opevnění a podporuje tak předpoklad o funkci vojensko-správní...“ (*Cvrková – Zápotocký 1994, 238*).

Obr. 3. Hrad Střekov od JZ, kolem roku 1900. Zcela vlevo v pozadí Ústí nad Labem (snímek z archivu GnŘ NPÚ).

Abb. 3. Ústí nad Labem, Burg Střekov (Schreckenstein) von Südwesten, gegen 1900. Ganz links im Hintergrund die Stadt Ústí.

K otázkám hradu Střekova

Počátky Ústí nad Labem nelze řešit bez přihlédnutí k velmi blízkému hradu Střekovu, který stojí na výrazné čedičové skále jižně od města, na pravém břehu Labe. Hrad v této poloze suverénně ovládal dlouhý úsek labského údolí i provoz na samotné říční hladině. Pro Ústí, které leží na dohled, představoval Střekov po celý středověk významného mocensko-strategického i hospodářského (labské clo) konkurenta. Hodnocení stavebního vývoje a historických souvislostí hradu je dlouhodobě zatíženo několika stereotypy, které je zapotřebí podrobit kritice, zároveň jsou k dispozici nová zjištění. Na tomto místě se nemůžeme podrobněji věnovat rozsáhlému a složité strukturovanému hradu, ale soustředíme se pouze na otázky, které pokládáme za důležité vzhledem k povaze příspěvku.

Archeologie dokládá lidskou aktivitu na vrchu Střekov či v okolí pod ním téměř pro všechna období pravěku, ať se jedná o ojedinělé nálezy (např. kamenné nástroje kultury nálevkovitých pohárů, bronzové sekerky datované do střední doby bronzové) či doklady skutečného osídlení (údajně zde bylo zjištěno sídliště únětické kultury, ve vsi pod hradem bylo prokázáno pohřebiště nositelů lužické kultury a na jeho svahu pak snad i jejich sídliště). Stejně tak jsou doloženy nálezy pro následující období – sídlištní objekty z doby halštatské byly objeveny při úpravě cesty ke hradu a také v obci pod ním, známy jsou také nálezy podmokelské skupiny aj. (Cvrková 1995, 10–12). Pro období raného středověku máme pouze údaje o nálezech ve Střekově „Staré vsi“. Tamní sídliště však mají dokládat keramické zlomky z doby hradištní uváděné jako nezávěsné. Roku 1927 byly údajně nalezeny také zlomky středohradištní keramiky v poloze Střekov „Nové sídliště“. V lokalitě Střekov – Novosedlice, v parku u krematoria, měl být roku 1932 zachycen objekt s keramikou střední a mladší doby hradištní (Cvrková – Zápotocký 1994, 222–223). Raně středověké nálezy snad pochá-

Obr. 4. Hrad Střekov od východu. Vlevo nad předhradím (tzv. dolním hradem) hrad, vpravo za přemostěnou skalní rozsedlinou zbytky uvažovaného staršího hradu.

Abb. 4. Ústí nad Labem, Burg Střekov, Ansicht von Osten. Links über der Vorburg (der sog. unteren Burg) die Burg, rechts hinter der überbrückten Felsenschlucht Reste der vermuteten älteren Burg.

zejí ze svahu vrchu Střekova – z prostoru zahrad pod hradební zdí, odkud byly získány sondážním průzkumem (více viz Archiv ARÚ AV ČR Praha, č.j. 951/87). Samotný areál hradu nebyl nikdy systematicky archeologicky zkoumán.⁵

Hrad obsadil temeno vysoké čedičové skály, která ční do výšky více než 100 m přímo nad řekou. S okolním terénem je tento útvar spojen na SV sedlem, přecházejícím v podstatně vyšší masiv. Hradní skála je úzkou příčnou rozsedlinou rozdělena na dvě části, z nichž poněkud vyšší severní je ze tří stran omezena natolik příkrými srázy, že byla přístupná jen přemostěním rozsedliny, tedy prostřednictvím jižní části. Právě na této jižní části stojí dochovaný hrad. Jeho staveniště je na bocích určené opět skalními srázy, na severu zmíněnou rozsedlinou a na jihu terasou, která umožňovala vedení jediné přístupové cesty. Ta stoupala ze sedla předhradím pod východním bokem hradní skály, stáčela se pod jižním závěrem hradu a poté vstupovala do hradního areálu od JZ. Obtížná schůdnost terénu umožňovala vjezd povozů jen do předhradí, dál se již muselo pěšky nebo koňmo. Konfigurace terénu prakticky neumožňuje představit si branku do hradního jádra na jiném místě než je dosud, tedy v jihozápadní části obvodové hradby, po boku jižního paláce. Jádro hradu je tvořeno

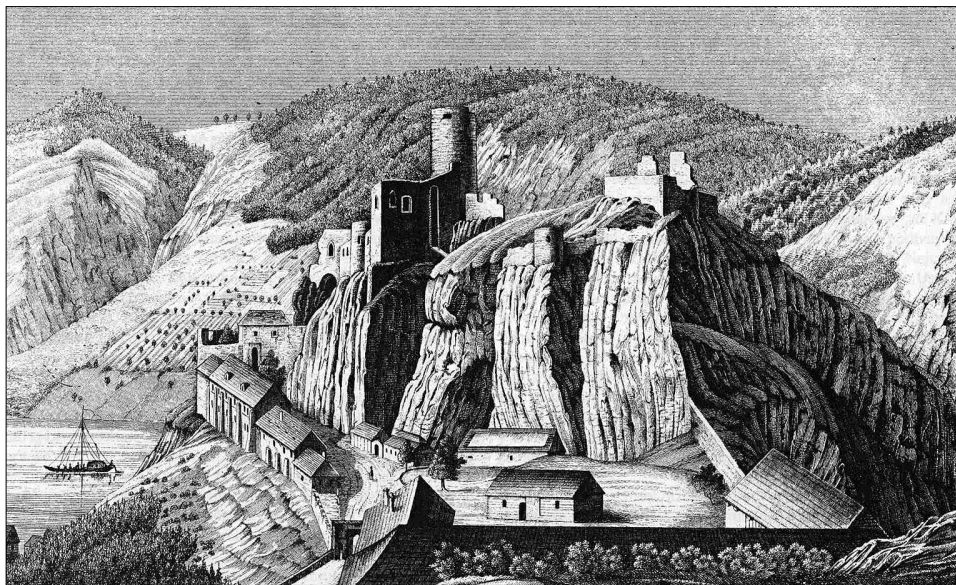
⁵ Získaný materiál z následujícího mladšího období pochází většinou z menších zjišťovacích akcí (např. viz Archiv ARÚ, č.j. 4191/82), a především pak z doby úprav hradního areálu (např. v letech 1967–1970, viz Archiv ARÚ, č.j. 4567/81; v roce 1977, viz Archiv ARÚ, č.j. 114/82; v roce 1987, viz Archiv ARÚ, č.j. 1939/91 či v roce 1988, viz Archiv ARÚ, č.j. 1941/91). Mimo jedné akce (viz Archiv ARÚ, č.j. 1940/91) byly nálezy učiněny v prostoru „dolního hradu“. Prakticky ve všech případech se jednalo o rozmanitý materiál ze zásypových vrstev, datovaný široce do období středověku až novověku, popř. s recentními zásahy.

Obr. 5. Hrad Střekov, pohled z jižního paláce k severu. Uprostřed válcová věž s původním vchodem do 1. patra, vlevo v pozadí zbytky uvažovaného staršího hradu.

Abb. 5. Ústí nad Labem, Burg Střekov, Blick vom südlichen Palas nach Norden. In der Mitte runder Turm mit ursprünglichem Eingang ins 1. Obergeschoss, links im Hintergrund Reste nach der vermuteten älteren Burg.

kromě úseků obvodových hradeb se dvěma dovnitř otevřenými půlkruhovými baštami (věžemi) zejména palácem na jihu (nad obloukem přístupové cesty) a útlu válcovou věží na severu. Terén uvnitř hradu stoupá výrazně k severu (věž stojí v nejvyšším bodě) a je natolik úzký a členitý, že nelze hovořit o nádvoří v pravém slova smyslu. Část skály severně od rozsedliny vykazuje zbytky zástavby a opevnění, jejichž fragmentární stav neumožňuje bližší zhodnocení. Dosavadní literatura tuto zástavbu zpravidla interpretuje jako předsunuté opevnění hradu. K tomuto hodnocení přispívá branka s padacím můstkem v severní zdi hradu, tedy opatření, které umožňovalo kdykoli hrad od „předsunuté“ části oddělit. Proto se také hovoří o „dominantním“ postavení dochovaného hradu v rámci dvoudílného celku. Rovněž se uvádí, že hrad na jižní části staveniště měl skvělou kontrolu nad labskou plavbou, zatímco severní díl byl v tomto ohledu disponován hůře (srov. zejm. *Sedláček* 1923, 34–45; *Menclová* 1972, 346–349; *Lancinger – Muk* 1976; *Durdík* 1999, 524–526; naposled *Gabriel – Kursová* 2015, 296–297).

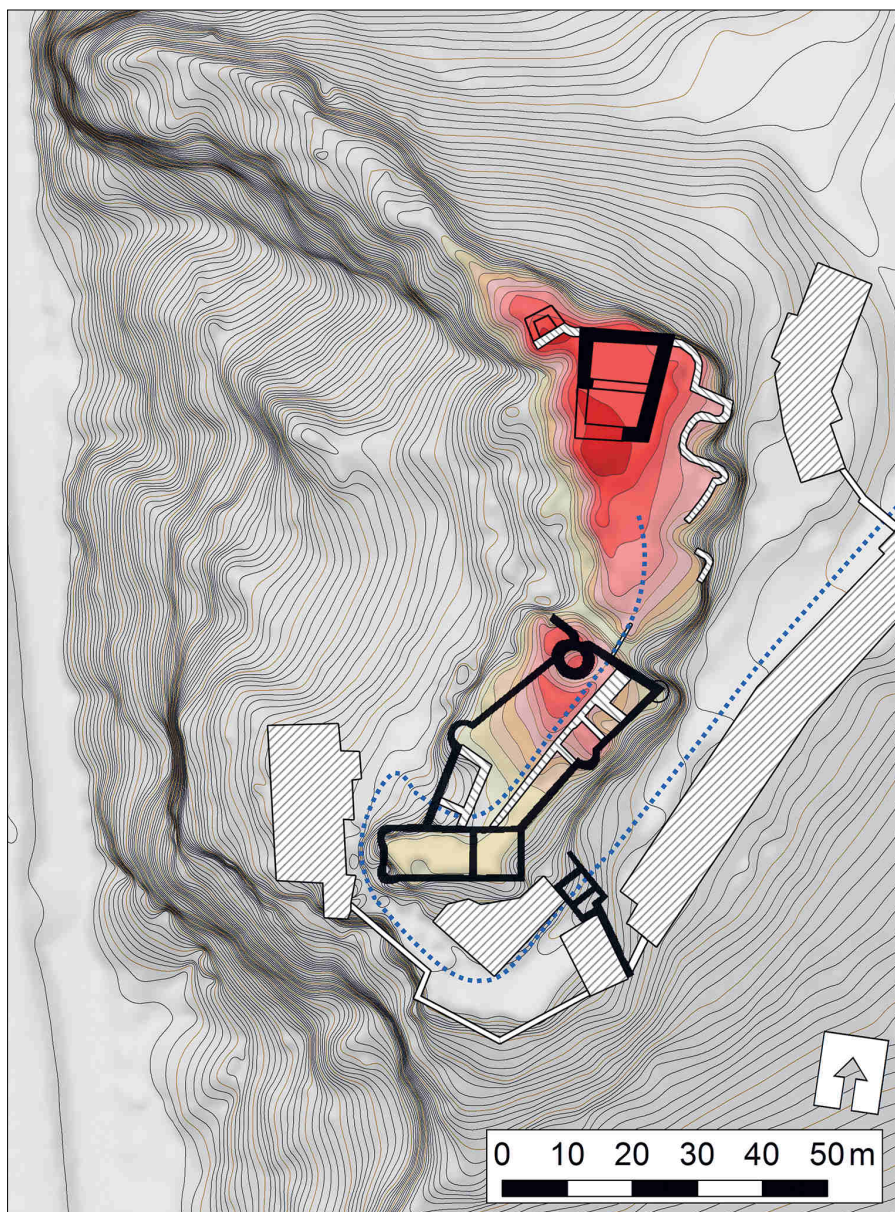
Obr. 6. Hrad Sřtekov od SV. V popředí zbytky uvaŕovaného staršího hradu s relikty hlavní budovy a opevnění, vlevo v pozadí temné průčelí hradu s vpadlinou padacího můstku (předloha K. Brantl, ryl F. Büchner, asi r. 1842, in: *Heber 2006*, 375).

Abb. 6. Ústí nad Labem, Burg Sřtekov von Nordosten. Im Vordergrund Reste der vermuteten älteren Burg mit Relikten nach dem Hauptgebäude und der Befestigung, links im Hintergrund dunkle vordere Burgfront mit Einsenkung für das Hebebrückchen (Vorlage K. Brantl, gestochen von F. Büchner, um 1842, in: *Heber 2006*, 375).

Uvedená představa o vzájemné hierarchii dvou částí hradu má však zjevné slabiny. Určení poměrně velké plochy severní části skály pro předsunuté opevnění, navíc poměrně rozsáhlé, není přesvědčivé, neboť byla pro nepřítele zcela nedostupná. Také z hlediska ničivého dopadu případné střelby z převýšeného terénu nad sedlem, zvláště v době předhusitské, nebyl mezi oběma částmi zásadní rozdíl, o rozdílu v možnostech „dohledu“ nad řekou nemluvě. Shledávat existenci zmíněného padacího můstku jako znaku nadřazenosti dochovaného hradu nad severní částí skály je také pochybné, neboť lze na tento pozoruhodný detail nahlížet právě opačně: Proč se takto vymezovat vůči části dispozice, která byla přístupná jen přes hrad?⁶ A hlavně – proč při stavbě hradu nevyužít v první řadě právě severní, dostatečně prostorný, nejvyšší a pro obranu nejvýhodnější část staveniště? Je zde zjevný rozpor a nelze se ubránit dojmu, že hierarchicky výše byl původně právě severní díl skály.

Překonání těchto rozporů nabízejí dosud nevyužitá poznatky o dochovaném hradu. Paradoxně zavádějící je výjimečně pregnantní zpráva o výstavbě Sřtekova. V listině z ledna 1319 slibuje Pešek ze Sřtekova (*Pesco de Schrekow*) králi Janu Lucemburskému lenní podřízenost za udělení hradu či tvrze Sřtekova (*municionem Schreckenstein dictam*), kterou Pešek nově vybudoval (*quam construxi et in ipso regno Boemie de nouo instauravi*; *RBM III*, č. 483,

⁶ Z hlediska utváření terénu nelze přijmout představu (*Gabriel – Kursová 2015*, 297), že cesta do hradu vedla po „pavlači“ podél jeho západní strany na severní část skály a odtud přes rozsledinu zpět brankou do hradu.

Obr. 7. Mapa výškových dimenzí skály s hradem Střekovem ukazuje výškovou dominantnost severního dílu staveniště. Rozestup vrstevnic po 1 m – barevně zvýrazněné vrstevnice nejvyšších 10 m hradní skály jsou v rozmezí 235–244 m n. m. Vrstevnice a stínovaný podklad jsou vytvořeny z DMR5 (hillshade a contour) – zdroj dat CUZK. Zaměření hradu převzato z *Menclová 1972, 346* – pro názornost zjednodušeno, upraveno podle ortofoto a DMR5 (hrad dosud nebyl přesně geodeticky zaměřen). Vedení přístupové cesty znázorněno přerušovanou čarou (podle návrhu autorů připravil J. Marounek).

Abb. 7. Ústí nad Labem, Střekov, Höhengschichtenkarte des Burgfelsens zeigt die Höhendominanz des nördlichen Teils der Burgstätte. Höhengschichten zu 1 m – farbige Linien der höchsten 10 m vom Burgfelsens bezeichnen die Höhen 235–244 m ü. M. Die Bauaufnahme der Burg übernommen aus: *Menclová 1972, 346* – um Anschauligkeit wegen vereinfacht, laut Orthofoto und DMR 5 korrigiert (die Burg wurde bislang nicht genau geodätisch aufgenommen). Die Trassierung vom Zugangsweg durch Strichlinie ersichtlich gemacht.

s. 199). Právem se soudí, že hrad byl vystavěn nedlouho před uvedeným datem a že Pešek měl měštanský původ, proto převzal přídomek podle podhradní vsi či dvora (nejpodrobněji *Lancinger – Muk 1976*, 1–3). Z formulace „*de nouo*“ se dosud automaticky vyvozovalo, že šlo o novostavbu, již žádný jiný hrad nepředcházela, a že je jí dochovaný hrad na jižní části skály. To je poněkud apriorní předpoklad, neboť nás nic neopravňuje vyloučit, že Peškovu hradu předcházela nějaká starší stavba, byť ji prameny explicitně nezmiňují, a že „*municio*“ z roku 1319 není fyzicky totožné s dochovaným hradem, včetně možnosti jeho umístění na severním dílu skály. Této možnosti pak nasvědčuje také dendrochronologické datování válcové věže, kterou můžeme pokládat za nedílnou, původní součást dochovaného hradu. Získaná datace do rozmezí let 1318–1327 se týká originálního dubového trámu pro upevnění dveří vstupu do 1. patra věže (*Kyncl 2010*) a je z ní zřejmé, že hrad nemohl být dokončen v lednu 1319, ale stavěl se až po tomto datu, nejspíše ve 20.–30. letech 14. století. K tomuto konstatování opravňuje také důležitá skutečnost: již od září 1319 drželi *castrum* Střekov potomci Jana z Vartenberka († 1316), konkrétně Beneš, kterého teprve od roku 1372 nahradil syn Václav Bílý. Střekov představoval vedle Svádova nejdůležitější Benešův hrad (*Lancinger – Muk 1976*, 1–3). Proto je velmi pravděpodobné, že právě Beneš byl jeho stavitelem. Přitom je zásadní, že šlo stále o manskou držbu, která zavazovala k respektování vůle pána, tedy panovníka. Musíme proto počítat s určitými omezeními, která z tohoto vztahu vyplývala při stavebním rozvoji hradního areálu.

Vrátíme-li se k výše uvedeným vlastnostem hradu, je na místě otázka, zda něco nasvědčuje současné existenci hradu vystavěného Peškem na severním dílu skály a hradu vystavěného (jak předpokládáme) Benešem z Vartenberka na dílu jižním. Z tohoto hlediska je pozoruhodný zejména dosud nedoceněný stavební vývoj úseku hradby s brankou a padacím můstkem, natočeného k severní části skály. Hradba vytváří výrazné severovýchodní nároží, dole zpevněné drobným cylindrickým útvarem dnes nejasného smyslu. Na severní i východní straně je zřejmé, že pozdně gotický palác vznikl nad touto nárožní částí dodatečně, po pronikavé změně předešlého uspořádání. Zároveň s touto změnou došlo také k nové výstavbě či radikální přestavbě uvedeného úseku hradby mezi palácem a válcovou věží, k níž hradba přiléhá na spáru. Detailní posouzení však komplikuje necitlivá oprava cementovou maltou v minulých desetiletích. Nepochybně původní součástí této pozdně gotické etapy hradby je branka, již byla přístupná zástavba severního dílu skály. Velmi důležité jsou rozměry branky. Dnešní stav je výsledkem výrazného poškození. Zejména zaniklo ostění a dochoval se jen vynášecí pas nad ním, stejně jako segmentový záklenek vlastního průchodu 140 cm silnou hradbou, který má kvůli vystupující skále pod věží asymetrický půdorys. Původní světlou šířku ostění však můžeme poměrně přesně stanovit na asi 70 cm. Branka byla na vnitřní straně ostění uzavírána dveřmi, k jejichž zajištění sloužila závora zasouvaná východním směrem do masy zdíva. Z výškové úrovně závor je zřejmé, že práh portálku byl asi o 50 cm níže, než dnešní pevný můstek přes rozsedlinu. Pochva pro závoru, dosud v přední části obsahující původní výdřevu, je minimálně 190 cm dlouhá, což by mohlo vést k domněnce, že zde byl původně podstatně širší průchod. To však vylučuje neupravený výchoz skály pod věží. Nedílnou, původní součástí branky je vpadlina pro padací můstek, jejíž hrany jsou tvořeny převážně cihlami. Vpadlina upoutává pozornost poměrem šířky k výšce. První z rozměrů je pouze 80–85 cm, kdežto výška dosahovala od předpokládané úrovně prahu, který zanikl i s točnicemi, kolem 620 cm. Pod horním koncem vpadliny se dochovalo původní dubové pouzdro kladky, dendrochronologicky datované do doby někdy po roce 1449

Obr. 8. Hrad Sřtekov, pohled z prostoru uvažovaného staršího hradu na severní průčelí. Uprostřed vpadlina padacího můstku.

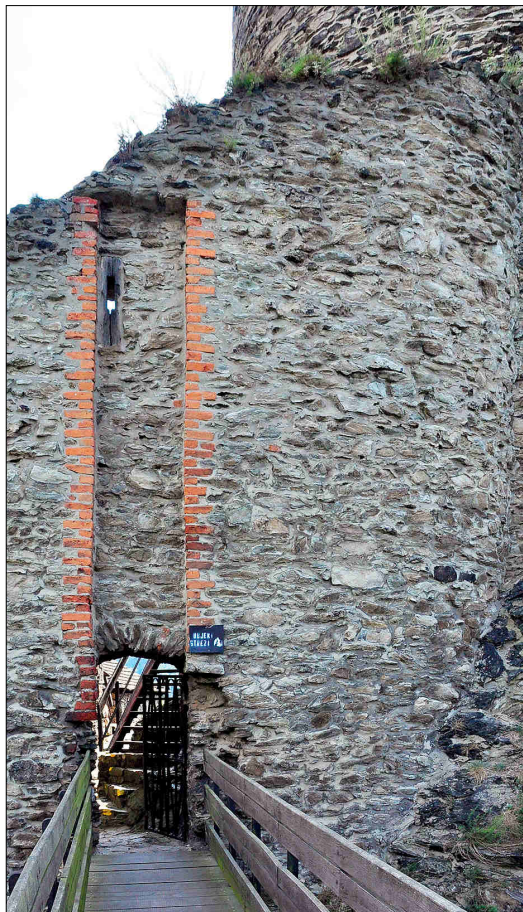
Abb. 8. Ústí nad Labem, Burg Sřtekov, Blick vom Bereich der vermuteten älteren Burg zur Nordfront der heutigen Burg. In der Bildmitte die Einsenkung für das Hebebrückchen.

(Kyncl 2010), což koresponduje s evidentním vznikem branky teprve v návaznosti na pozdně gotický palác (nejspíše až z počátku 16. století). Rozměry branky a padacího můstku dokládají, že zde nad rozsedlinou probíhalo velmi omezené a v podstatě nebezpečné spojení, umožňující nanejvýš opatrný pohyb jedné osoby, o přepravě materiálu či zbraní nemluvě. Toto spojení lze vyhodnotit tak, že přístup z hradu na severní skálu byl nutný, ale ze strany hradu mu bylo na první pohled spíše bráněno než napomáháno (za součást záměrného ztížení přechodu lze pokládat také absenci jinak obvyklé pevné části přemostění, která by umožnila zřízení kratšího padacího můstku). Hrad se tedy vůči zástavbě na severu aktivně vymezoval. Součástí tohoto vymezení je také v půdorysu zakřivený úsek hradby, který na SZ přiléhá spárou k válcové věži, aby vzápětí končil nad srázem skály k Labi. Evidentně jde také o součást opevnění hradu vůči části za rozsedlinou.

Pokud se dosud uvádělo, že postavení hradu vůči zástavbě na severním dílu skály bylo dominantní, můžeme konstatovat, že tato dominantnost byla zvláštním způsobem podmíněná, nejednoznačná a zřejmě procházela během doby proměnou. Již jsme zdůvodnili, že dochované řešení s malou brankou a úzkým dlouhým můstkem je teprve pozdně gotické. Co mu předcházelo, je nejasné, nelze však vyloučit, že zde byl větší průchod (brána), který sice představoval jediný přístup na severní část skály, ale zároveň mnohem více než později respektoval právní postavení (nadřazenost) tamější stavby. Ve stejných intencích musíme uvažovat o celkovém vývoji severní hradby hradu.

Obr. 9. Hrad Střekov, pohled na branku (ostění zaniklo) s vysokou vpadlinou padacího můstku, který spojoval dvě části hradu.

Abb. 9. Ústí nad Labem, Burg Střekov, Pforte (Gewände verschwunden) mit hoher Einsenkung für das die Burgteile verbunden habende Hebebrückchen.

Jakkoli se tyto úvahy mohou zdát příliš hypotetické, opravňuje nás k nim skutečnost lenního postavení hradu, které bylo zrušeno až roku 1599 (*Lancinger – Muk 1976*, 6–7). Nabízí se srovnání Střekova se vztahem královského města Žatce k tamějšímu hradu. Hrad na konci městské ostrožny zanikl patrně za husitských válek, ale měšťané zřejmě nikdy nezískali do svého majetku uvolněnou hradní parcelu. Když už ji nesměli zastavět, udělali zjevně alespoň vše pro to, aby zabránili eventuálnímu obnovení hradu. Proto se vůči bývalému hradu opevnili úsekem svých hradeb, který by byl v případě existence hradu nemyslitelný. Zda se sami měšťané zasloužili o úplný zánik hradu, nelze říci, je to však pravděpodobné (*Razím 2000b; 2004*). Podobně tomu mohlo být na Střekově za Glaců ze Starého Dvoru, kteří hrad získali roku 1479 a kolem roku 1500 zde podnikli rozsáhlé přestavby (Střekov drželi do roku 1506). S cílenou degradací zeměpanské části hradu na Střekově ze strany lenního pána však mohlo být začato již dříve. Různé pojatých snah stejného druhu lze doložit, nebo alespoň předpokládat více jak z českého, tak zahraničního prostředí (např. *Razím 2002* a tam cit. lit.; širěji ke vztahu hrad – město v poslední době zejm. *Häffner – Müller Hrsg. 2008*).

V nastíněné souvislosti může mít Střekov značný, dosud opomíjený obecný význam v rámci lenních vztahů a jejich projevů na hradních stavbách.⁷ Možnost takto konkrétních, byť hypotetických úvah je ojedinělá a představuje nám potenciál Střekova v novém světle. Vrátime-li se zpět k počátkům Ústí, je třeba zdůraznit, že při snaze o identifikaci zdejšího hradu zmíněného k roku 1283 nelze opomíjet Střekov, jehož tehdejší existenci pod neurčitým pojmenováním nemůžeme vyloučit.

Tato práce vznikla v rámci plnění výzkumného cíle NPÚ: Výzkum nemovitých památek v ČR. Aplikace nových metodik průzkumu a dokumentace – ohrožené druhy památek a jejich vybrané exempláře, financovaného z institucionální podpory Ministerstva kultury ČR na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace.

Prameny a literatura

- Biegel, R. 2014: Ústí nad Labem: Rozporuplný osud gotického města. In: A. Mudra – M. Ottová edd., Trans montes: Podoby středověkého umění v severozápadních Čechách, Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 255–269.
- Bobková, L. 1995: Středověk. Předměstská aglomerace. In: K. Kaiserová – V. Kaiser edd., Dějiny města Ústí nad Labem, Ústí nad Labem: Město Ústí nad Labem, 14–15.
- CDB IV/1: Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae IV/1, ed. J. Šebánek – S. Dušková. Pragae 1962.
- Cvrková, M. 1993: Záchraný výzkum v Ústí nad Labem. Archaeologia historica 18, 247–251.
- Cvrková, M. 1995: Pravěk. In: K. Kaiserová – V. Kaiser edd., Dějiny města Ústí nad Labem, Ústí nad Labem: Město Ústí nad Labem, 9–12.
- Cvrková, M. 2005: Zur Entwicklung der mittelalterlichen Stadt Ústí nad Labem anhand archäologischer Forschungen. In: Gesellschaft Für Historische Städteforschung in Böhmen und Sachsen Hrsg., Tagung Historischer Haus- und Stadtbau im Böhmisches-Sächsischen Raum: Ústí nad Labem, 22.–25. Juni 2000, Tagungsband 2000, Pirna: Jacobs-Verlag, 15–24.
- Cvrková, M. – Zápotocký, M. 1994: Ústí nad Labem. K topografii jednoho z raně středověkých centrálních míst v severozápadních Čechách. Archeologické rozhledy 46, 205–242.
- Čverák, V. – Lutovecký, M. – Slabina, M. – Smejtek, L. 2003: Encyklopedie hradů v Čechách. Praha: Libri.
- Durdík, T. 1998: Hrady kastelového typu 13. století ve střední Evropě. Praha: Academia.
- Durdík, T. 1999: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Praha: Libri.
- Gabriel, F. 1981: Archeologické doklady k vývoji Ústí nad Labem. In: Historický sborník Okresního vlastivědného muzea Ústí nad Labem 1981, Ústí nad Labem: Okresní vlastivědné muzeum, 29–42.
- Gabriel, F. – Kursová, L. 2015: Hrad Střekov. In: J. Klípa – M. Ottová edd., Bez hranic. Umění v Krušnohoří mezi gotikou a renesancí, Praha: Národní galerie v Praze, 296–297.
- Häffner, H.-H. – Müller, C. Hrsg. 2008: Burg und Stadt. Forschungen zu Burgen und Schlössern, Band 11. München – Berlin: Deutscher Kunstverlag.
- Heber, F. A. 2006: České hrady, zámky a tvrze. Druhý díl. Severní Čechy. Praha: Argo (český překlad I. Bukačová).
- Hrubá, M. 2015: Ústí nad Labem – historický úvod. In: J. Klípa – M. Ottová edd., Bez hranic. Umění v Krušnohoří mezi gotikou a renesancí, Praha: Národní galerie v Praze, 261–263.
- Kuča, K. 2008: Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, 7. díl (Str – U). Praha: Libri.
- Kyncl, T. 2010: Dendrochronologický průzkum vybraných dřevěných prvků hradu Střekov, Brno. Ms. depon. in archiv NPÚ ÚOP středních Čech v Praze.
- Lancinger, L. – Muk, J. 1976: Hrad Střekov, stavebně historický průzkum. SÚRPMO Praha. Ms. depon. in archiv GnŘ NPÚ.
- LC: Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica pragensem per archidioecesim I/2, ed. J. Emler. Pragae 1874.

⁷ Dosud jen T. Durdík (1999, 526) při celkovém hodnocení hradu Střekova neurčitě poznamenal, že „podoba hradu s dvoudílným jádrem je v kontextu dobové šlechtické hradní architektury značně výjimečná a spojitost ji lze patrně s onou neobvyklou kombinací šlechtického sídla a královského mocenského opěrného bodu“.

- Macek, P. 1987: K činnosti Octavia Broggia v Ústí nad Labem. In: M. Cvrková ed., Historický sborník II (Z minulosti Ústecka), Praha: Tisková, ediční a propagační služba MH, 33–47.
- Macek, P. 2015: Arciděkaný kostel Nanebevzetí Panny Marie v Ústí nad Labem. In: J. Klípa – M. Ottová edd., Bez hranic. Umění v Krušnohoří mezi gotikou a renesancí, Praha: Národní galerie v Praze, 270–273.
- Menclová, D. 1972: České hrady. 1. díl. Praha: Odeon.
- Muk, J. – Ebel, M. 1993: Kostel P. Marie v Ústí nad Labem a jeho význam z hlediska vývoje půdorysu města. Muzejní a vlastivědná práce 31 – Časopis Společnosti přátel starožitností 101/1, 4–9.
- Razím, V. 2000a: K některým otázkám vymezení hranic středověkého města. Archaeologia historica 25, 43–50.
- Razím, V. 2000b: Ještě k sémantice pojmu zámek ve středověku. Castellologica Bohemica 7, 391–393.
- Razím, V. 2002: K problematice vztahu hrad – královské město v Čechách. Archaeologia historica 27, 307–326.
- Razím, V. 2004: Středověká pevnost Žatec. In: I. Ebelová – P. Holodňák edd., Žatec, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 167–184.
- RBM II: Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae II, ed. J. Emler. Pragae 1882.
- RBM III: Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae II, ed. J. Emler. Pragae 1890.
- Ryneš, V. 1999: K počátkům kostela sv. Vojtěcha v Ústí nad Labem. Historická geografie 30, 171–179.
- Sedláček, A. 1923: Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl 14. Litoměřicko a Žatecko. Praha: Šolc a Šimáček.
- Sláma, J. 1986: Střední Čechy v raném středověku. II. Hradiště, příspěvky k jejich dějinám a významu. Praehistorica XI. Praha: Univerzita Karlova.
- Smetana, J. 1981: Počátky města Ústí nad Labem. In: Historický sborník Okresního vlastivědného muzea Ústí nad Labem 1981, Ústí nad Labem: Okresní vlastivědné muzeum, 5–27.
- Šebánek, J. 1961: Město Ústí nad Labem v listině z r. 1249. Český časopis historický 9, 880–889.
- Tomas, J. 1979: Města v severozápadních Čechách ve 13. století. Hospodářské dějiny 4, 69–128.
- Umlauf, F. J. 1960: Geschichte der deutschen Stadt Aussig. Bayreuth: Hilfsverein Aussig e. V.
- Úlovec, J. 2002: Hrady, zámky a tvrze na Ústecku. Ústecká vlastivěda sv. III. Ústí nad Labem: Město Ústí nad Labem.
- Zápotocký, M. 1978: Slovanské osídlení na Ústecku. Archeologické rozhledy 30, 258–303.

Zu den Anfängen der Stadt Ústí nad Labem oder die Aussiger Burgen

Der vorliegende Artikel stellt einen Beitrag zum Thema der Anfänge der Stadt Ústí nad Labem (Aussig a. d. Elbe) und der Problematik der „Aussiger Burgen“ dar. Diese königliche Stadt befindet sich in einer bedeutenden Lage an der Elbe, unweit von der Landesgrenze, und ihre Anfänge werden vor die Mitte des 13. Jahrhunderts gelegt. Der Entstehung der Stadt ging eine frühmittelalterliche Siedlung vorher, die durch Schriftquellen sowie archäologische Funde belegt ist. Die bislang veröffentlichten, vor allem archäologischen Forschungsergebnisse zu diesem Thema müssen bereits revidiert und ergänzt werden, denn sie sind langfristig mit verschiedenen unbegründeten Behauptungen belastet, deren unablässiges Wiederholen und Entwickeln in der Fachliteratur zu falschen Deutungen führen.

Die Bedeutung Aussigs in der Zeit vor der Entstehung der mittelalterlichen Stadt bestätigt a. A. auch die hiesige, im April 1186 erfolgte Trauung von Sophia, Tochter des böhmischen Herzogs Friedrich, mit Albrecht, Sohn des Meißner Markgrafen Otto. Als begründet erscheint die Voraussetzung, dass die Stelle und Datum der Hochzeit eine Beziehung zur Aussiger St. Adalbertskirche hatten, die bis heute an der Kant der höher liegenden Terrasse gerade über der Mündung des Flusses Bílina (Biela), bereits in der Linie der Stadtbefestigung steht (Ryneš 1999; Smetana 1981; Cvrková – Zápotocký 1994). Die Existenz der hochmittelalterlichen königlichen Stadt beweist die Urkunde des Königs Wenzel I. aus dem J. 1249 (*civitate in Huzc iuxta Albeam*; CDB IV/1, Nr. 158, S. 259–261). Es lässt sich somit vermuten, dass bereits dieser Landesherr Stadtgründer war (Šebánek 1961).

Aus dem Hinblick der Entwicklung der städtebaulichen Struktur der Siedlung ist besonders die östlich von der Marienkirche stehende, mit ihrem nach Süden orientierten Chor die Hauptmauer der Stadtbefestigung durchdringende St. Adalbertskirche bemerkenswert. Zu den Jahren 1365 und 1367 ist die Kirche in die Aussiger „Vorstadt“ lokalisiert (S. *Adalberti in suburbio*; LC I/2, S. 69, 92 und 91), und das führte zu der Vorstellung, dass die Stadt ein kleineres Flächenausmaß als die von der Stadtmauer umschlossene besaß, wie sie auf den ältesten Mappen ausgezeichnet war. Die Gründe für die

Bezeichnung der Situierung der St. Adalbertskirche als „Vorstadt“ mögen jedoch unserer Ansicht nach auch unterschiedlich sein. Der heutige Kirchenbau ist ein 1714 begonnener Barockneubau (vollendet nach ca. 20 Jahren). Sein Vorgänger war eine mittelalterliche Kirche, die von den seit 1617 in Ústí niedergelassenen Dominikanern (*Macek 1987*) von der Stadtgemeinde erworben wurde. Die heute im Aussiger Museum aufbewahrten Barockabbildungen nehmen den Kirchenbau mit dem etwa östlich orientierten Chor auf, d. h. quer zum barocken Nachfolgerbau, und deuten einen engen Kontakt mit der Befestigungslinie an – die Kirche ragte in dem Maß aus ihr hinaus, so dass sie eine Vorstellung von eher „Vorstadt-“ als „Stadtposition“ erwecken konnte.

Die Frage nach der Lage der St. Adalbertskirche ist eng mit einem weiteren wichtigen Thema von mittelalterlichem Ústí verknüpft. Bereits in der nordöstlichen Nachbarschaft der Kirche wird traditionell der Kern der erwähnten Vorlokationssiedlung gesucht, die sich wohl in der 1. Hälfte des 13. Jahrhunderts in eine hochmittelalterliche Stadt umgewandelt und ausgedehnt hat. Nach den bisherigen Vorstellungen soll dieser Kern (bzw. sein Teil) in einer bestimmten Entwicklungsphase den Charakter einer Burg erworben haben (*Umlauft 1960*, 6–12; die Erkenntnisse von der vorausgesetzten Burg fasste *Smetana 1981* zusammen). In diesem Zusammenhang ist vor allem der Name der von der St. Adalbertskirche östlich laufenden Gasse bemerkenswert – tschechisch *Hradiště* (*Hradyszcz*), deutsch *Burgstadt* (der tschechische Name ist im Stadtbuch erstmals 1475 belegt; ausführlicher *Cvrková – Zápotocký 1994*, 232). Die traditionelle Erklärung dieses Namens rechnet mit einem möglichen Zusammenhang mit der zum Jahr 1283 erwähnten Aussiger Burg, als der Markgraf von Brandenburg die Stadt für Pfand für die Ausgabe des Königssohns Wenzel nach Böhmen ausgewählt hat. Im Fall von Ústí führt die Urkunde ausdrücklich *civitatem Ust et castrum* an, d. h. die Stadt Ústí und die Burg. Es handelt sich um die erste, zugleich aber einzige ausdrückliche Erwähnung der Aussiger Burg, die aber die genaue Lage der Burg nicht angibt.

In der ersten Hälfte der 1990er Jahre schloss sich den bisherigen historischen Überlegungen auch die Archäologie an. In diesem Zusammenhang sind vor allem die Ergebnisse der Vorgriffsgrabung des Museums Ústí wichtig, die in den Jahren 1991–1992 nordöstlich der St. Adalbertskirche auf den Grundstücken der abgerissenen Häuser Nr. Konskr. 80–82 (heute das Nationalbankgebäude, Klášterní G. 11), d. h. in dem schon erwähnten Raum „Hradiště“ stattfand. Auf dieser Fläche identifizierte M. Cvrková angeblich einen 20 m breiten Graben, der das etwas höher liegende Gelände von der umgebenden Fläche hatte trennen sollen. Die Autorin deutete diesen – östlich vom Graben situierten – Raum als Rest nach dem ursprünglichen Burgwall mit der in den Schriftquellen erwähnten Zollstation (*Cvrková 1993*, 247). Die archäologische Forschung sowie die angehörige Dokumentation – besonders der erwähnte Graben – wurden jedoch nie genügend überzeugend veröffentlicht (vgl. *Cvrková 1993*; *Cvrková – Zápotocký 1994*; *Cvrková 2005*), die Ergebnisse lassen sich daher nicht für relevant halten. Auf diesem unsicheren Fundament begann T. Durdík 1998 zu bauen, als er in Ústí eine hochmittelalterliche Kastellburg suchte. Seiner Deutung gemäß also im Laufe des 13. Jahrhunderts die frühmittelalterliche Burg hatte verschwunden und in ihrer westlichen Nachbarschaft gleich danach eine hochmittelalterliche Burg entstand, die mit ihrer Anlage an die regelmäßige Parzellierung der Stadt angeschlossen war. Mit der „neuen“ Burg verbindet der Autor auch die Nachricht aus dem Jahr 1283. Die Burg soll laut ihm schon im frühen 14. Jahrhundert verschwunden sein, ihre Funktionen hätte danach die neugegründete Burg Sřekov (Schreckenstein) übernommen (*Durdík 1998*, 248; ähnlich *Durdík 1999*, 575–576). Diese Theorie wurde von *Úlovec* (2002, 204–205) und *Kuča* (2008, 922) aufgenommen, während übrige folgende Autoren hielten sich der Angaben von M. Cvrková, vor allem das Vorhandensein des Grabens betreffend (z. B. *Bobková 1995*, 14–15; *Čtverák et al. 2003*, 332). Der Raum „Hradiště“ (Burgwall) nach Ansicht des Autors lässt sich nicht als die Fläche bezeichnen, auf der sich eine mittelalterliche Burg befunden hat, denn bislang fehlen überzeugende Beweise dafür. Als unbegründet findet der Autor auch die Überzeugung vom Vorhanden einer hochmittelalterlichen Burg in der Nachbarschaft. Die Burg aus dem Jahr 1283 lässt sich auch außerhalb der Stadt, samt der unweiten, durch Schriftquellen zum Anfang des 14. Jahrhunderts belegten Burg Sřekov (Schreckenstein) suchen.

Die Burg Sřekov (Schreckenstein) steht auf dem ausdrucksvollen Felsen südlich der Stadt am rechten Elbeufer im gleichnamigen Stadtviertel. Die Auswertung der Bauentwicklung und der histo-

rischen Zusammenhänge der Burg ist mit etlichen Stereotypen beschwert, die hier der Kritik unterzogen sind. Die Burg zeigt eine auffallende Zweiteilung, den höheren nördlichen Teil begrenzen steile Abhänge an drei Seiten, und daher ist er nur über den Südteil zugänglich. Bereits auf dem südlichen Teil vom Felsengebilde steht die erhaltene Burg. Auf dem nördlichen Teil befinden sich deutliche Reste nach Verbauung und Befestigung, deren fragmentarischer Zustand keine nähere Wertung ermöglicht. Die bisherige Literatur hält überwiegend den Nordteil für vorgeschobene Befestigung der Burg, aber das ist mit Rücksicht zur Geländekonfiguration kaum wahrscheinlich. In der Urkunde aus Januar 1319 verspricht Pešek v. Střekov (*Pesco de Schrekow*) dem König Johann von Luxemburg die Lehenunterordnung für die Erteilung der Burg Střekov (*municionem Schreckenstein dictam*), die Pešek neu ausgebaut hat (*quam construxi et in ipso regno Boemie de nouo instauravi*; RBM III, Nr. 483, S. 199). Man vermutete bislang, dass es sich um die erhaltene Burg auf dem Südteil gehandelt hatte, die dendrochronologische Datierung des Berchfrits nach 1318 bis 1327 lässt aber die Möglichkeit zu, die 1319 erwähnte Burg wäre auf dem Nordteil des Felsens gestanden. Die erhaltene Burg auf dem Südteil des Felsens bauten am ehesten erst die Wartenberger, die die Burg bereits im September jenes Jahres als Lehen erhalten hatten. Bemerkenswert ist ein kleines Pfortchen in der Nordmauer der Burg – den Nordteil verband mit ihm ein langes schmales Hebebrückchen. Die Maße des Pfortchens und Hebebrückchens belegen, dass über einer Schlucht eine sehr beschränkte und im Grundsatz gefährliche Verbindung verlief, die höchstens die Bewegung einer Person möglich machte, geschweige das Übertragen vom Material oder Waffen. Die Verbindung lässt sich auf die Weise auswerten, dass der Zugang auf den nördlichen Felsen aus der Burg notwendig war, aber von Seiten der Burg ihm eher gehindert als geholfen war. Die Burg hat sich also der Verbauung an der Nordseite aktiv gegenübergestellt. Sollte bislang angeführt worden sein, die Stellung der Burg gegen die Verbauung des Nordteils des Felsens sei dominant, dürfen wir konstatieren, diese Dominanz wäre auf spezielle Weise bedingt, nicht eindeutig und würde im Laufe der Zeit wohl umgewandelt. Die erhaltene Lösung mit Pfortchen und schmaler langer Hebebrücke stammt erst aus der Spätgotik; unklar ist, was ihr vorhergegangen war. In keinem Fall darf aber ausgeschlossen worden sein, dass sich an dieser Stelle ein größerer Durchgang (ein Tor) befunden hatte, der zwar den einzigen Zugang zum Nordteil des Felsens gebildet, aber vielmehr als später die rechtliche Stellung (Überlegenheit) des dortigen Baues respektiert hatte. In gleichen Intentionen muss man von der Gesamtentwicklung der nördlichen Wehrmauer der Burg überlegen. Diese Erscheinung hängt wohl mit der Stellung der Burg als eines Lehens zusammen, die erst 1599 gehoben wurde. Angeboten wird ein Vergleich von Střekov mit dem Verhältnis der königlichen Stadt Žatec (Saaz, Bez. Louny [Laun]) zur dortigen Burg. Die Burg am nördlichen Ende der die Stadt tragenden Erdzunge verschwand wohl zu Ende der Hussitenkriege, die Bürger erwarben aber wohl nie das frei gewordene Burggelände in ihren Besitz. In der Lage, dass sie es nicht verbauen durften, taten sie offenbar mindestens alles dafür, damit sie den eventuellen Burgwiederaufbau verhinderten. Daher haben sie sich gegen die ehemalige Burg mit einem Stadtmauerabschnitt befestigt, der im Fall des Vorhandenseins der Burg nicht denkbar wäre. Es lässt sich kaum sagen, ob die Bürger selbst sich um das vollkommene Verschwinden der Burg verdient haben, es ist aber wahrscheinlich (*Razím 2000b; 2004*). Und es möge ähnlich auch in Střekov unter den Glac v. Starý Dvůr gewesen sein, die die Burg 1479 erworben hatten und gegen 1500 beträchtliche Umbauten der Burg unternahmen (sie besaßen Střekov bis 1506). Die gezielte Degradierung des landesfürstlichen Teils der Burg Střekov von Seiten des Lehnsmanns möge jedoch schon früher begonnen sein. Die verschiedenartig erfassten Bemühungen von gleicher Art lassen sich an mehreren Beispielen sowohl aus dem Böhmischem als auch ausländischen Milieu belegen, oder wenigstens voraussetzen.

Deutsch von Jindřich Noll